

Przedborska manufaktura

16.10.2008.

W latach 20-tych XIX w. powstała w Przedborzu fabryka sukna założona przez Wojciecha Lange, Inspektora Generalnego Budowli Wodnych Królestwa Polskiego. Była to jedna z pierwszych i większych fabryk w Królestwie Polskim. W II połowie XIX w. fabryka zbankrutowała, a w okresie międzywojennym jej budynki popadły w ruinę i zostały rozebrane podczas okupacji hitlerowskiej.

Zabudowania manufaktury wzniesiono przy końcowej części kanału, w pobliżu zabudowań folwarku Wola Przedborska i należącego do nich młyna, tartaku i browaru, który przeznaczono na farbiarnię. W pierwszym roku budowy wzniesiono poza terenem fabrycznym, otoczonym murem, ale w jego sąsiedztwie, 9 murowanych dwurodzinnych domów pokrytych gontami. Zamieszkało w nich 18 robotników sprowadzonych z zagranicy wraz z rodzinami. W roku następnym dobudowano obok głównych zabudowań fabrycznych, wewnątrz terenu otoczonego murem, trzy dalsze podobne domy, przeznaczając je na mieszkania personelu administracyjnego. Domy robotników usytuowane były wzdłuż drogi - ulicy łączącej kompleks manufaktury i stykające się z nim targowisko w Widomie z folwarkiem Wola Przedborska.

Front głównego budynku fabrycznego zorientowany był na południe na rzekę Pilicę i usytuowany między rzeką, a fabryką obszerny park - ogród. Główny budynek manufaktury wznoszono w 1824 r., wykańczając go i wyposażając w maszyny etapami przez cały 1825 r. Zgodnie z założeniem urbanistycznym usytuowano go centralnie, zamykając od strony południowej, prostokątny dziedziniec fabryczny. Wzdłuż boków przystających do niego pod kątem prostym usytuowane były inne obiekty. Czwarły bok, przylegający do ulicy, zamykający posesję fabryczną od strony północnej, nie miał żadnych większych budynków fabrycznych, jedynie mur i domek dozorczy. Czworobok ten, patrząc od ulicy w kierunku południowym zamykał czterokondygnacyjny (parter, dwa piętra i poddasze) budynek główny, długi na blisko 50 metrów, szeroki na ok. 13 m i wysoki na ok. 20 m. Od dziedzińca oddzielał go sztuczny kanał, na którym zainstalowane były koła wodne, napędzające transmisje.

Kanał doprowadzający wodę do fabryki zlokalizowany był w miejscu dzisiejszej ulicy Kanałowej i Sukienniczej. Na ul. Trytwa znajdował się mostek nad kanałem. Kanał miał długość ok. 2500 m. i szerokości blisko 11 m.

W 20 lat po wybudowaniu fabryki dokonano jej pełnego opisu. Oto fragment odnoszący się do budynku głównego: "Dom ten z kamienia na wapno, z dwoma kominami na dach wywiedzionymi, po prawym brzegu kanału Pilicy, tuż przy nim płynącej, w krzyż wybudowany, dachem z blachy cynkowej, rurami w części do spływu wody obwiedzionym pokryty, o dwóch piętrach, z zegarem wielkim w froncie dachu z dzwonkiem z kompozycji zewnątrz muru od południa przytwierdzonym, o stu dwudziestu sześćoszybowych oknach, dwukwaterynych i czterech małych okienkach z jednym dużym wercakiem [słowo nieznane] o szesnastu drzwiach z zamknięciem i okuciem, zbudowany jest w guście pałacu, a najobszerniejszy z domów fabrycznych ma długość łokci osiemdziesiąt pięć, szerokości łokci dwadzieścia dwa, a wysokości nad poziom blisko osiemnaście łokci. Graniczy z zachodu z budynkiem pokrycie kół wodnych stanowiącym, nad kanałem będącym, z trzech zaś innych stron z placem dziedzińca fabrycznego" (Archiwum Państwowe w Radomiu, Zarząd Dóbr Państwowych, sygn. 8998, k. 42-42v).

Opis fabryki, projekty oraz portret W. Lange pochodzą z książki Józefa Śmiałowskiego "Wojciech Lange (1783-1830) Dzieje jednego awansu".

{jgxml folder:=[images/stories/ciekawe_miejsca/nieistniejace/manufaktura] title:=[Wojciech Albert Lange, portret pędzla Józefa Sonntaga, 1823 r.]|Elewacja ciany szczytowej manufaktury (rys. Wojciech Lange)|Manufaktura - elewacje (rys. Wojciech Lange)|Widok ogólny Przedborza, na pierwszym planie obiekty fabryki Langego ("Tygodnik Ilustrowany", 1876, t. II, s. 248)|Ruiny manufaktury, lata 30-te XX w., fot. Izaak Lewin] cols:=[6]}